

Чепіль О.Я.

Про пріоритетність використання надбань психологічної науки у практиці викладання іноземної мови

Особливість сучасного підходу у викладанні іноземної мови полягає у формуванні не лише комунікативних навичок та вмінь, а й образів та уявлень про факти дійсності, їх оточення, функціональне існування та місце в національній картині мови. Такий підхід дає можливість студентам адекватно сприймати будь-які іншомовні поняття та грамотно використовувати їх у різних соціально детермінованих ситуаціях.

Протягом тривалого часу викладання іноземних мов у нашій країні будувалося виключно на лінгвістичній основі, в результаті чого у нас був розповсюджений перекладно-граматичний (або свідомоспівставний) метод навчання. Іноземна мова вивчалася у наших школах і ВЗО переважно теоретично, а практичне володіння нею здійснювалося на основі свідомого пригадування і свідомого використання різноманітних мовних засобів та правил. При такому дискурсивно-логічному володінні іноземною мовою неможливо було її знання поєднати з мисленням, таким чином, вона перетворювалася у своєрідний код, тобто систему умовних знаків, знаючи які учень міг як розшифровувати іноземну мову (шляхом лексико-граматичного розбору і перекладу на рідну мову), так і закодувати (зашифровувати) власні думки шляхом їх перекладу з рідної на іноземну. Таке знання мови позбавляло людину можливості мислити безпосередньо іноземною мовою, внаслідок чого не досягалося і повноцінне практичне використання її. Слід сказати, що така картина володіння іноземною мовою спостерігається і в наші дні у вищій школі також.

Зазначимо, що саме у нашій країні у практиці викладання іноземної мови було вперше поставлено завдання навчання мисленню цією мовою, "найголовнішим і найосновнішим психологічним принципом цього навчання слід вважати, на наш погляд, принцип навчання мисленню на іноземною мовою" [1, с.36]. Важливість поставленої проблеми важко недооцінити.

Заслугою В.А.Артемова, Б.В.Беляєва та інших фахівців з іноземних мов є те, що вони не тільки утвердили мову як об'єкт навчання, але й дали психологічне обґрунтування необхідності навчання розмовної мови у всіх її формах на іноземній основі. Завдяки їх впливу у методиці викладання іноземних мов основний акцент був зміщений з мови на мовленнєву діяльність, яка у сучасній психології розуміється достатньо широко і як процес користування мовою, і як двостороннє спілкування.

Викладені вище два об'єкти навчання іноземної мови – мовна система і розмовні навички – можуть бути проінтерпретовані у контексті основних, як їх називає Дж.Керрол, теорій навчання іноземних мов. Згідно з Дж.Керролом, "одну з них можна назвати аудіолінгвальною теорією навичок (audio-lingual habit theory), а іншу – когнітивною теорією свідомого оволодіння кодом (cognitive code-learning theory)" [2]. Дж.Керрол закликає до глибокого переосмислення теорій навчання іноземних мов у світі сучасних досягнень психологічної і психолінгвістичної теорій. Не можна не згадати, що у ряді робіт Дж.Керрола, П.Пімслера, В.Ріверса та інших авторів, протягом останніх років ставиться питання про переорієнтацію навчання з розмовної поведінки людини на саму особистість того, хто навчається, його здібності, інтереси, мотиви навчання.

Без перебільшення можна сказати, що саме у вітчизняній психології створені передумови для теоретичного обґрунтування нового підходу до навчання іноземних мов. Такі видатні психологи, як Л.С.Виготський, П.П.Блонський, С.Л.Рубінштейн, А.П.Леонтьєв, Л.В.Занков та інші розробили загальну теорію діяльності та теорію розумової і мнемічної діяльності. Велика увага приділяється ролі свідомості, мислення, усвідомлення та розуміння у пізнавальній діяльності людини.

Коли людина повноцінно володіє іноземною мовою, тобто, коли вона не думає про правила мови і не перекладає, а мислить і думає цією мовою, тоді іноземна мова є для неї не кодом, а справжнім засобом як спілкування, так і формування відповідних думок. Різні лексичні і граматичні особливості іноземної мови не усвідомлюються людиною, а використовуються нею неусвідомлено, безпосередньо або інтуїтивно завдяки утвореним автоматизованим навичкам і почуттю мови, яке розвивається в результаті практики.

З цього можна зробити висновок, що, оскільки викладання іноземних мов у вузі переслідує практичні цілі, тобто, оволодіння мовою як засобом спілкування, то максимальну увагу викладач іноземної мови повинен зосередити на тому, щоб іншомовні засоби, які засвоюються студентами, безпосередньо об'єднувалися з їх мисленням.

А для успішного досягнення такої мети викладачеві потрібно розібратися у відповідних психологічних особливостях як самого мислення, так і зв'язку мислення з мовою.

На сучасному етапі йде постійний пошук мовних засобів і прийомів оптимізації навчального процесу, дотримується принцип системності та систематичності, що забезпечує ефективність навчання іноземних мов.

Система знань формується на основі певних принципів у процесі навчальної діяльності того, хто навчає, і того, кого навчають, діяльності, яка залежить від мети навчання і особливостей відповідного їй змісту, методів навчання, від початкового стану, від вікових та індивідуальних особливостей психіки.

У цьому плані особливий інтерес і актуальність викликає будова навчальної діяльності студентів – як відбувається процес утворення понять.

Необхідною умовою ефективно організації навчальної діяльності у немовному вузі є вивчення вихідного рівня сформованості такої діяльності у студентів. Вивчення навчальних умінь, які складаються до початку навчання у ВЗО, дозволяє конкретизувати та емпірично обґрунтувати основні завдання цілеспрямованого формування навчальної діяльності в студентському віці, а також визначити форми та методи навчання студентів навчальній діяльності.

Дослідження О.Є.Мальської, І.Л.Можаровського були спрямовані на з'ясування питання про наявність у першокурсників знань про структуру навчання, її окремі компоненти, а також оцінювання рівня сформованості низки навчальних дій [3,с.78-79]. Вони виходили з припущення про те, що в умовах стихійного формування навчання рівень усвідомлення та встановлення студентами і самих навчальних завдань, і способів виконання навчальних дій буде низьким, таким, що не забезпечує саморегуляції навчання.

Однією із вимог до навчальної діяльності є високий рівень свідомої регуляції. Для того, щоб успішно навчатися у ВЗО, необхідне вміння самостійно організовувати свою навчальну діяльність і, відповідно, не просто володіти навчальними діями, а володіти рефлексивно, усвідомлюючи склад і підґрунтя таких дій відповідно до мети та

умов діяльності і визначаючи, таким чином, найбільш ефективні засоби засвоєння. Тому головним показником сформованості навчальної діяльності студентів є рівень її усвідомлення.

Як показали результати досліджень О.Є.Мальської, І.Л.Можаровського та інших, студенти-першокурсники мають відносно повну уяву про склад основних навчальних дій, які в цілому відповідають нормативному опису макроструктури навчальної діяльності. Так, більшість першокурсників прямо вказують на розуміння, запам'ятовування та контроль засвоєння навчального матеріалу як мети навчальних дій. Крім того, у більшості з них сформоване уявлення про, хоча і неповну, диференціацію компонентів, які складають відповідні рівні в ієрархії навчальної діяльності.

Проте конкретний зміст способів і прийомів аналізу змісту навчального матеріалу у формі певного розгорнутого і цілісного алгоритму відповідних дій та операцій студентами, як правило, не усвідомлюється. Багатьом з них взагалі не вдається розкрити зміст таких прийомів як, наприклад, вказати, на які ознаки навчального матеріалу вони орієнтуються, здійснювати диференціацію головного і другорядного і т.п.

Як стверджують дослідники О.Є.Мальська, І.Л.Можаровський та інші, головним компонентом орієнтації у змісті навчального матеріалу, який складається у студентів ще до початку навчання у ВЗО, є формальні ознаки його окремих компонентів. "Орієнтація на такі ознаки у значній мірі визначає диференціацію студентами-першокурсниками головного і другорядного у навчальному матеріалі" [3,с.92]. При цьому вони вказують, перш за все, на ознаки тих елементів навчального матеріалу, засвоєння яких у найбільш характерній формі контролюється в середній школі.

Отже, особливості навчальних умінь студентів-першокурсників у значній мірі відтворюють зміст вимог середньої школи до учнів. Під їх впливом у студентів формується відповідне уявлення про зміст навчального матеріалу та про ті елементи, які необхідно засвоїти. Звідси необхідність формування вміння виявляти головне в навчальному матеріалі вимагає певної орієнтації студентів у логіці науки, у структурі наукового знання. Організація вказаного спрямування студентів повинна складати одне із завдань цілеспрямованого формування навчальної діяльності у практиці викладання іноземної мови у ВЗО.

Література

- Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. - М.: Просвещение, 1965. - С.36.
- Carrol J.B. Research on Teaching Foreign Languages. From Handbook of Research on Teaching / Edited by Cage, 1963. - P.1060-1100.
- Формирование учебной деятельности студентов / Под. ред. В.Я.Ляудиса. - М.: Изд-во Москов. Универ., 1989. - 239 с.
- Галагузова Л.Н. Проблема развития интеллекта: теория, эксперимент, практика // Вопросы психологии. - 1997. - №5. - С.136.
- Горбачова Е.И. Современный взгляд на педагогику и психологию высшего образования // Вопросы психологии. - 1997. - №5. - С.136.
- Зимняя И.А. Индивидуально-психологические факторы и успешность научения речи на иностранном языке // Иностранные языки в школе. - 1970. - № 1. - С.11, 37-46.
- Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: Политиздат, 1975. - 304 с.